

Elina Haavio-Mannila – säädöllinen kapina

Elina syntyi 3. päivänä elokuuta 1933 Martti Haavion ja Elsa Enäjärvi-Haavion vanhimpana lapsena. Isä oli tuleva kansanrunoustieteen professori, akateemikko ja runoilija P. Mustapää, äiti tuleva kansanrunoustieteen dosentti. Nämä kaikki olivat minulle tärkeitä tietoja, kun tutustuin Elinaan ja ajattelin hänen ominaislaatuun. Elinaa muovasi paljon se, minkälaiseen perheeseen ja milloin hän syntyi, mutta myös se aikakausi, johon hän Haavion perheen esikoisena astui 1960-luvulla.

Näin Elinan ensimmäisen kerran luultavasti vuonna 1968, kun hän oli juuri julkaissut kirjansa *Suomalainen nainen ja mies*. Elina kiirehti sosiologian laitoksen käytävällä polvet paljastavassa poikkiraitaisessa Marimekon samettimekossa. Ajattelin ihastuneena: noin vanha ja kulkee muodikkaasti lyhyessä hameessa. No, Elina on minua vain kymmenen vuotta vanhempi, ja tuo ikäero hupeni pian. Tämä muistikuva ja sittemmin saamani tieto Elinan perhejuurista yhdessä tiivistävät Elinan olemuksen ytimen, ja sen voisi pukea muotoon *épater la bourgeoisie*. Elina oli kiinni porvarillisissa juurissaan, mutta rimpui sopivan ajan tullen niistä sen verran eroon, että saattoi tuntea kuuluvansa uuden aikakauden tekijöihin. 1960-luvun loppu loi otollisen pohjan tälle säädölliselle kapinalle.

Isän merkitys oli hämmäntävän suuri Elinan akateemisen uran alkutaipaleella. Sosiologian harjoitusaineeksi tarkoitettusta SKS:n kylätappelusta koskevasta tutkielmasta sukeutui pro gradu -tutkielma, siitä sitten lisensiaatintyö ja lopulta väitöskirja, jota Elina puolusti hämmästyttävän nuorena, 25-vuotiaana. Isän ohjaavaa kättä Elina on muistellut ainakin kahdessa muistelmateoksessa, *Vanhemmat ja lapset* ja *Kerro vain totuus*. Isä antoi aiheen ja takasi sitä koskevan tutkimusaineiston saannin. Isän tilalle neuvonantajaksi tuli ensiksi Heikki Waris mutta 1960-luvulla ennen kaikkea Erik Allardt.

Elina on itse kertonut, että Allardt ehdotti hänelle tutkimusaiheeksi sukupuolten tasa-arvoa. Allardt, joka oli tuohon aikaan vahvasti ajan hermolla, näki aiheen ajankohtaisuuden, mutta Elina tiesi jo sen, olihan hän vuonna 1966 perustetun Yhdistys 9:n aktiivijäsen. Haastattelin Elinaa vuonna 1980 omaa väitöskirjaani varten (*Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*), ja tuosta haastattelusta käy ilmi, että Elina oli jo saanut ratkaisevat vaikutteet pohjoismaisilta naistutkijoilta, ennen kaikkea Rita Liljeströmiltä ja Harriet Holterilta, joita myös haastattelin väitöskirjaani varten. Kumpikin mainitsi Elinan tärkeänä pohjoismaisena sukupuoliroolien tutkijana. Lukuisat kirjoitukset ovat sittemmin etabloineet nämä kolme tutkijaa pohjoismaisen sukupuolten tasa-arvotutkimuksen klassikoiksi.

Elinan akateemisen uran alku osuu aikaan, jolloin juhlittiin ”ensimmäisiä naisia”. Elina oli Suomessa ensimmäinen nainen, joka väitteli sosiologiassa, mutta hän ei ollut ensimmäinen naispuolinen sosiologian professori – sen kunnian sai Faina Jyrkilä (1917–2008), joka nimitettiin sosiologian professoriksi Jyväskylän yliopistoon vuonna 1964. Mutta silti mielikuva Elinasta sosiologikentän ainokaisena säilyi, koska muut menestyneet sosiologinaiset siirtyivät professoreiksi muihin yliopistoihin, Veronica Stolte-Heiskanen (1934–94) Tampereelle ja Jyrkilän lisäksi Marjatta Marin (1936–2018) Jyväskylään. Elina jäi Helsinkiin, ja kun hänet valittiin vuonna 1971 sosiologian apulaisprofessoriksi, hän säilytti ainokaisasemansa, ja vielä silloinkin, kun hänet nimitettiin sosiologian professoriksi vuonna 1992. Kesti kaiken kaikkiaan 32 vuotta, ennen kuin seuraava nainen nimitettiin Helsingissä sosiologian professoriksi – tai sehän oli perhesosiologian professuuri.

Suomalainen nainen ja mies -teos ilmestyi vuonna 1968 ja se oli menestys. Minäkin ostin sen. Teos myös pani alulle Elinan elämään paljon vaikuttaneen mediajulkisuuden. Sukupuolten tasa-arvo oli jo salonkikelpoinen tutkimusaihe, siksi julkisuus oli kannustavaa. Sukupuolten tasa-arvoa haluttiin varsin yleisesti edistää. Seuraava iso ryppäs tutkimuksia – *Päivätanssit* (1980), *Työpaikan rakkaussuhteet* (1988), *Suomalainen seksi* (1993), *Inthimon hetkiä* (1997) ja *Seksitrendit meillä ja naapureissa* (2001) – sai sekin ilmestyessään runsaasti

julkisuutta, mutta nyt osa porvaristoa nosteli kulmakarvojaan. Vaikka Elina välillä julkaisi aiheeltaan jo konventionaaliseksi katsottavia kirjoja, esimerkiksi *Perhe, työ ja tunteet* (1984), Elinan uudet avaukset osoittivat, että *épater la bourgeoisie* oli nyt täyttävä hänen elämässään, eikä se ärsytys ollut enää aivan salonkikelpoista. Valtion tiedonjulkistamispalkintoa (1985) ei tullut näistä ”seksikirjoista” vaan kirjasta *Perhe, työ ja tunteet* ja yhdessä kirjan muiden kirjoittajien kanssa (Harriet Strandell ja Riitta Jallinoja). Juhlimme palkintoa ravintola Kosmoksessa.

Tulin Elinan kollegaksi vuonna 1971, kun hänet oli nimitetty apulaisprofessoriksi sosiologian laitokselle, jossa olin assistenttina. Olimme monessa kansainvälisessä projektissa mukana. Erik Allardt ja Włodzimierz Wesolowskiin johdama projekti tuotti Puolan ja Suomen yhteiskunta vertailevan kirjan *Social Structure and Change, Finland and Poland* (1978). Elina kirjoitti naisten asemasta, minä perheestä. Sen jälkeinen yhteistyömme rakentui juuri näiden teemojen ympärille. Seuraavaksi Elina pyysi minua Euroopan neuvoston Wienin-keskuksen lanseeraamaan tutkimusprojektiin, jossa verrattiin eurooppalaisia perheitä monesta näkökulmasta. Projekti toimi vuosina 1979–86 kooten yhteen eurooppalaisia perhesosiologeja 14 maasta peräti kaksi kertaa joka vuosi. *Changing Patterns of European Family Life* ilmestyi 1989 Routledgen kustantamana. Projektit olivat Elinalle tärkeitä, koska ne kokosivat paljon sosiologeja yhteen tekemään yhdessä sosiologiaa – ja seurustelemaan. Elina viihtyi tunnetusti hyvin myös illanvietoissa, ne kun olivat sosiaalisuuden verrattomia huipentumia.

Voi olla, että juuri sosiaalisuutensa vuoksi Elina kirjoitti useimmat kirjansa yhdessä kollegojensa kanssa. Elina keskittyi itse mielellään empiiristen tulosten esittämiseen, kuten hän nii-

tä nimitti. Hän oikein odotti, että saisi tietokone-ajaja aineistostaan, jotta pääsisi näkemään, miten yleinen jokin ilmiö oli ja miten yleisyys vaihteli eri taustamuuttujien mukaan. Ajan tavan mukaan Elina tarvitsi myös ”teoreettisen viitekehyksen” tutkimustulostensa taustaksi. Ruotsalainen kansainvälisesti tunnettu sosiologian professori Göran Therborn kerran ylisti Elinaa siitä, että hän keskittyy empiirisiin yleistyksiin, sillä ne ovat paras sosiologiaa.

Elina jatkoi rakastamaansa taulukoiden tekemistä vielä eläkkeelle jäätyäänkin, viime vuodet eläkeläisprofessorien huoneessa, jossa minäkin sitten istuin ja tein omaa työtäni. Kun voimat hiipuivat, Elinä jätti käynnit. Vierailimme, Aino Sinnemäki, Jukka Gronow ja minä, hänen kodissaan Kruununhaassa Mariankadulla parin kuukauden välein, ja nautimme nelistään kaksi pulloa punaviiniä patongin ja juuston kanssa, kuten Allardt oli aikoinaan opettanut. Tämä oli sama koti, jonne sosiologit olivat kokoontuneet illanviettoihin lukuisia kertoja, joskus ulkomaisen vieraan verukkeella, joskus muusta syystä. Elinalla oli paljon ulkomaisia kollegaystäviä, joista läheisimmät Yhdysvalloista mutta erityisesti Virosta ja Pohjoismaista.

Nyt Elina on ollut vajaa vuoden Wilhelminä-kodissa. Koronapandemian takia pääsin sinne vierailemaan vasta keväällä. Kun kysyin, oletko jo löytänyt täällä seuraa, hän tokaisi ponnekkaasti, ettei ole puhunut kenenkään kanssa, eikä kukaan ole puhunut hänen kanssaan. Mene ja tiedä, onko näin, mutta Elina rakastaa sosiologiaa ja sosiologeja, eikä hoitokodissa taida olla yhtään sosiologia.

RIITTA JALLINOJA

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston perhesosiologian emeritaprofessori.